

СТРАНАТА НА БЪЛГАРИТЕ МЕЖДУ ТРАПЕЗНИЯ НАЦИОНАЛИЗЪМ И ЧУЖДОПОКЛОННИЧЕСТВОТО

Plamen N. Nikolov

PhD (Philosophy), Department of Philosophy, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Sofia, Bulgaria

РЕЗЮМЕ:

Статията е опит за диагностичен срез на съвременното разбиране за български патриотизъм, развито на фона на обособяването на понятия като „управленски елит“. Текстът предоставя отговори на въпроси относно дефинирането на идентичността при българската нация на фона на историческите екскурси, които я формират.

Изложението е неполитизирано и предоставя *ad hoc* решение, което би спомогнало за култивирането на нов български елит, който да бъде способен да утвърди и развие българската държава, докато формира истински стратегически цели пред нейното развитие.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: Национална идентичност, Елит, Бъдеще, Държава, Общество, Народопсихология

ВЪВЕДЕНИЕ

Ако някой управленец твърди, че стопроцентово знае правилната посока за развитие на страната си, значи е или най-гениалният квантов физик, раждал се някога, защото е в състояние да определи безпогрешно всички многобройни променливи, които влияят на историческите процеси, или е обикновен демагог, който всъщност няма тези рецепти, но неистово желае да придобие или запази властта.

Затова, когато се натъкнем на шамански предписания за псевдо добър живот от рода, че трябва да се държим здраво за традицията, разбрана предимно и само като безкомпромисно следване на парадигмата за слагане на кисело зеле в бидон, или пък да се раздаваме в показно въздигане на стометрови байраци, които после лежерно оставяме да се опърпат от вятъра до степен на военни хоругви от Средновековието, трябва неминуемо да сме наясно – вече сме в сферата на трапезния национализъм. Трапезен, защото при него можем да стигнем до хващане за косите по въпроса как всъщност се прави дърпана баница или пък да придадем статут на Велика схизма на спора дали на таратора да се слагат орехи или – не.

С какво обаче трапезният национализъм се отличава от просветения му вариант?

На този въпрос ще отговорим след като изясним още едно понятие – тъй вътрешно присъщо на родното филе-фоб-ско общество – чуждопоклонничеството. То се свързва с идеята, че всичко, което идва отвън – от цадзикито до наукометрията – е свято, защото е сътворено от хора и общества, които са на светлинни години пред нас и дори да тръгнат да деволуират, пак не можем да ги стигнем, макар и изтощително да препускаме след тях.

Страна с близо 1350-годишна история очевидно е преживяла доста геополитически предизвикателства и несъмнено притежава историческа мъдрост, която би могла да ѝ помогне да се справи във всяка съвременна политическа ситуация. Но уви, това се случва изключително трудно у нас. Наслушали сме се на всякакви народопсихологически обяснения защо сме такива и онакива – от това, че климатичните особености формират у нас особен вид леност, хипнотично предавана от индивидите към цялото общество, че геополитическата ни съдба през вековете ни е лишила от чувство за общност, че технологичното ни изоставане от света е непреодолимо и затова не можем да имаме различна от днешната съдба като народ, че сме една шепа хора и нямаме необходимата критична маса от надарени управленци, за да се възродим. И прочие, и прочие, и прочие...

Ключът за родната палатка всъщност е другаде.

Иска ми се да се върна в зората на демокрацията около един емблематичен за онова време нощен клуб в центъра на гр. София, леко встрани от чийто вход върху стената с блажна боя стоеше надпис: „По-добре да живея три години като лъв, отколкото трийсет като мишка“. В тази борческа мъдрост всъщност се корени изключителна логическа дизюнкция.

Обяснявам за не-борците: дизюнкция е такова логическо съждение, което е съставено от две изключващи се твърдения.

Концептуален аналог на горното съждение можем да срещнем в екзистенциалистката европейска философия (напр. „Или-Или“ при Киркегор) (1), както и в по-сетнешните слогани на модерно-европейските революции за независимост: „Свобода за всички!“ (2), които получават отражение и в родните национално-освободителни борби под надслова „Свобода или смърт“. Свободата тук е разбрана като „всичко-то“ ми (не в лигавия смисъл на социалните мрежи), а смъртта – както обикновено като „нищо-то“. Сиреч – „всичко или нищо“! Или както навремето казваше един мой съотборник в тима по волейбол: „Ас или аут“.

Но какво се случи в съвременното българско общество с онази отколешна непоколебимост при намеренията за лична изява и съвкупно лелеяната от Възраждането насам първенстваща роля на народността българска? Защо най-смелото подобно дизюнктивно твърдение, което чухме през последните трийсет години, ако изключим трапезния вид на изявата му при повечето от нас, дойде не от политически управленец, а от университетски преподавател и общественик на вече преклонна възраст, който се осмели да изрече в телевизионно интервю, че оцеляването като торбест плъх далеч не е нещо достойно (цитирам приблизително по памет)?

Случи се онова, че ние допуснахме шампионският ни заряд да излинее. Мнозинството от спортистите ни се примириха със second hand ролята си в световния спорт, голяма част от надарените ни учени предпочетоха да заменят евристичната наука срещу пълен хладилник, повечето ни общественици с охота възприемат готови фасони на поведение и утвърдени някъде си модели за функциониране на социума ни.

И не, всичко по-горе е резултат не толкова от това, че допуснахме да изпростеем, оскотеем или да се омързелим. Последните са световна тенденция и тя има своето обяснение във факта, че технологичният прогрес достигна такава степен, че изключително улесни ежедневието на хората и те вече не считат за нужно да рефлектират върху всички явления, които ги заобикалят, понеже отказът от това вече не ги застрашава по никакъв начин дори хипотетично в екзистенциално отношение и затова те предпочитат да предоставят такъв вид мисловна дейност на някого друго в качеството на екзотично занимание.

Исклучително лесният достъп до материални блага, обаче, доведе и до своеобразно изхайлазване на ума и разсъдъчната му способност, което неминуемо води след себе си и до психологически последици. Нашенецът, за разлика от представителите на повечето европейски народи, се примири с факта да се задоволява с оскъдното в интенционален смисъл. Той не се възпротиви и на това винаги да избира по-малкото зло вместо възможно най-доброто. Затова и продължителното отсъствие на сериозни обществени успехи бе възприето у нас като норма. Поради тази причина, на незначителни от обективна гледна точка явления у нас се придава изключителна важност, а обществото ги възприема като такива, защото е изгубило социалния си барометър за това какво всъщност означава значимо събитие с национална валентност. Тоест, ако благодарение на машините, останалите общества получиха също като нас по-лесен достъп до блага, което теоретично направи и тяхната, и нашата социална кошница по-широка, те успяха да надградят очакванията и претенциите си по адекватен начин, докато ние се ограничихме до базовото, което ни се стори достатъчно амбициозно за нас като народ и ние не поискахме повече въз основа на увеличените социални възможности.

По този начин амплитудата между възможно и действително (3), която ние отказахме да предявим като заявка пред обществото си, бе абсорбирана на еволюционистки принцип от някого друго. Ето защо, размахващите пръст, че тези или онези постоянно ни грабят, а ние сме онеправданите, не изглеждат особено състоятелно, защото, оказа се, на нас като общество тази роля ни приляга и ние се чувстваме комфортно в нея, понеже не правим кой знае какви опити да се отървем от нея.

Но, ако както обича да се изразява и заключава българската ерзац журналистика, трябва да звучим позитивно, нашата страна всъщност притежава огромен геополитически късмет, на който далеч не успяват да се радват много други народи в сходна с нашата ситуация. Като потвърждение на това твърдение можем да посочим самото съществуване на нашата държава до наши дни, което в огромна степен се дължи на външни спрямо нея политически явления, които по една или друга причина са се отразили благоприятно върху нашата историческа съдба.

Никой, дори и ние като народ, разбира се, не бива да разчита прекалено дълго на фортуна, за да ни остави на картата на света. Онова, което е необходимо да направим, е да се посветим на просветен патриотизъм. И преди да бъде незабавно заклеймен като сторонник на анахронистични политически системи, веднага пояснявам какво имам предвид – просветеният патриотизъм означава високи изисквания и стандарти към себе си като индивиди и в цялост – като народ – в условията на по-скоро само екзистенциално (и вече съвсем не концептуално) глобализиращ се свят. Какво обаче се случва у нас в действителност? Просветените ни умове предпочитат да заемат единствено менторска роля, избирайки позицията само на идеолози вместо на реални реформатори. Някои от най-светлите ни обществени личности се превърнаха в мрачни пророци, сърдити на народа си, че не проявява никаква инициативност и чувство за самосъхранение. Това безусловно е снобска позиция, изразяваща нескрит супериоризъм, граничещ с неприязън към онези, които не схващат сериозността на собственото си положение. След възникването на просветения проект в Европа никой не може да бъде винен, че не желае да се развива интелектуално, просто защото нагласите в обществото вече не са ограничени до прослава на ренесансовия или агоналния тип човек на Античността (4). При наличието на „обществен договор“ (5), ролите в обществото и диференциацията на труда вече са факт и вменияването на характеристики на всички прослойки в обществото, вече е контрапродуктивно. Модерното човешко същество се нуждае от значително количество време, за да специфицира и усвои занаята си. При това дори индустриалният човек

се нуждае от своеобразна инициация, служеща като сертификация по отношение на съвременните представи за квалификация, за да може да срещне неимоверно нарасналите изисквания към качеството и количеството на полагания от него труд. Поради тази причина в постиндустриалното общество е съвсем резонно да оправдаем наличието на индивиди, които не изпитват когнитивна вина, когато не развиват максимално своите познавателни способности и не моделират адекватно своето стоене в света, така че да постигнат максимално качество на живот.

Едно умение обаче е необходимо да притежават повечето членове на съвременното общество у нас. Те трябва безпогрешно да различават коя обществена група, обикновено именувана като „елит“, е достатъчно добре подготвена и адекватно възпитана, за да може да осигури на останалите оптимално разгръщане на техния житейски топос. Това умение обаче трябва да бъде култивирано у управляваните от самия елит, с което той трябва да се откаже от абсолютната си власт над умовете и битието на управляваните в името на общото и при двете групи добруване. И тъй като това действие е малко или много неестествено, защото изисква преодоляване на изконни човешки поведенчески парадигми, тук излиза на преден план въпросът как да се отгледа такъв елит, който да е склонен да извърши горното?

У нас много обичаме да се позоваваме за добро или лошо на външен политически опит, когато не ни достига кураж или умение да свършим нещо, което е необходимо. Еманципацията на елита при един народ е вероятно най-сложният процес, който се случва в продължение на столетия, ако не и хилядолетия. Най-пагубното при този процес очевидно е прекъсването му за дълъг период от време, както се наблюдава у нас поради историческите превратности, през които преминава държавността ни. За да почерпим обаче обществен опит другаде и да го приложим у нас с оглед възстановяването идентичността на родния елит, ние трябва да подберем подходящ сходен успешен пример в международен аспект. Такъв обаче не съществува, защото няма друга народност в света, която да има сходна на нашата историческа съдба. Множество други народи са попадали под чуждо цивилизационно културно и/или икономическо влияние за дълги периоди от време, но те или не са били толкова дълги, или цивилизационните влияния са били от различен характер и съответно не толкова интензивни.

Затова преди да продължим своите размисли относно просветеното родолюбие е необходимо да си отговорим на въпроса кое всъщност формира самодостатъчността на българската нация към днешния ден и доколко последната е идентична с тази на народността, обитавала тези земи преди по тях да се случи най-големият исторически катаклизъм от наша гледна точка през последното хилядолетие?

Мнозина веднага биха отговорили – това са държавните институции и инсигнии, историческата истина (каквото и да означава това), а също и общите традиции и обичаи, което включва разбира се и общият език. Дали всъщност горните са достатъчни за дефиниране на феномена на българската нация?

Излиза, че по-скоро не, защото всички изброени характеристики принадлежат към миналото на една общност. Оказва се, че идентичността на една народност или нация се определя в най-висша степен от неговото/нейното *бъдеще* или с други думи – от общия *бъдещ* хоризонт на нейните граждани.

Неоспорим факт е, че съвременната българска държава не е изготвила нито един документ, който да предполага стратегическо схващане и заложен програма за развитие на обществото ни през следващите петдесет до сто години. Това се дължи на множество несъвършенства в родната

политическа система – например на липсата на официални институции, които да изготвят такива дългосрочни проекти и които да следят за изпълнението на направените вече прогнози. По този начин се поставя под въпрос бъдещността и заедността на социалните групи, които изграждат българското общество. То бива оставено изцяло под влиянието на конюнктурни стратегемеи, разработени извън българските държавни институции и привнесени отвън поради неналичието на адекватни такива у нас.

Едно е сигурно – ако ние не създадем такива институции, които да планират дългосрочно общото бъдеще на елит и управлявани у нас, те неминуемо ще бъдат създадени другаде, понеже историята и геополитиката не търпят оперативен вакуум. Ако ние не се интересуваме от общото си бъдеще на територията, която обитаваме, друг ще започне да прави стратегически планове за нея, а е и напълно вероятно такива вече да съществуват, имайки предвид пасивното ни отношение към собствената ни заедност в по-далечно бъдеще.

Вместо тъжно академично да заключаваме, че сме обект на световната политика през последните няколко столетия, е необходимо да бъдем проактивни и да изискаме от елита на българската нация да се държи като такъв. Колкото и историческата му амбиция да е залиняла поради грубите исторически превратности, които са го сполетели, една негова характеристика му е неизменно все още генетично присъща – чувството за срам пред онези, които го предхождат по славен начин.

На битово ниво българинът е изключително силно ангажиран с данък обществено мнение. Така е и при българския елит. Той винаги се сравнява и опитва да догонва. Ако приемаме, че родният елит вече не изпитва чувство на срам пред предците като мотивиращ фактор за действие, това означава, че този елит вече не е български. А това води до формално-логичния извод, че нямаме елит. Когато една група от хора, която все още чувства достатъчен брой сходства между своите себеподобни и не е готова да приеме мисълта, че отликите са повече от сходствата, тя трябва да създаде достатъчно представителен и лоялен елит, който да я ръководи, тъй като съчетаването на произволите (б) при огромния брой граждани, които обикновено имат и твърде различни злободневни интереси, е невъзможно, докато визиите на съставляващите елита обикновено трябва по дефиниция да съвпадат поради особеностите на тази представителна група в населението, а и заради факта, че тя е надарена или успяла да развие особена интелигентна способност, способна лесно да загърбва персонални различия в името на общо благо.

В заключение бихме могли да обобщим, че с оглед установяването на просветен патриотизъм у нас, е необходимо отглеждането на нов елит в българското общество. Този процес трябва да започне с подходящо образование преподавано на възприемчиви индивиди от свръхнадарени преподаватели. И тъй като родните традиции в образованието са може би единствената дейност, която не търпи пълен крах през последните няколко столетия, най-вече поради съществуването на манастирските средища, обособяването на подобни книжовни школи от съвременен тип и в светски условия е изключително необходимо, като в тях, наред със знания, трябва да се преподава и възпитание.

„Оправянето“ на положението у нас няма да се случи отведнъж и изцяло, а отвсякъде и за достатъчно дълъг период от време. И тъй като сме демонстрирали многократно, че търпението е една от най-характерните черти в българската народопсихология, е необходимо този път да я приложим в градивен план, за да култивираме такъв управленски елит, който не само ще гарантира съществуването на нацията в обозримо далечно бъдеще, но и ще й осигури достойно място под слънцето, наред с останалите народи на планетата.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Киркегор, С., Събр. Съчинения, т. 2, Или-или, Изд. З. Стоянов, 2008, ISBN 978-954-09-0118-3
2. Гарибалди, Дж., Моите спомени, Изд. НСОФ, 1958
3. Аристотел, Метафизика, УИ „Св. Кл. Охридски“, 2023, ISBN 978-954-07-5676-9
4. Ершов, В., Агональное как предмет социально-философского исследования, дисертация, 2007, ВАК РФ 09.00.11
5. Русо, Ж.-Ж., За обществения договор, Изд. Лист, 2021, ISBN 978-619-75-9658-8
6. Хегел, Г., Философия на правото, Изд. Изток-запад, 2018, ISBN: 978-619-01-0329-5